

DAFTAR PUSTAKA

Lembaran Negara:

Staatsblad 1880, No. 133.

Staatsblad 1891, No. 72.

Staatsblad 1891, No. 102.

Staatsblad 1909, No. 123.

Staatsblad 1911, No. 540.

Staatsblad 1914, No. 433.

Staatsblad 1914, No. 613.

Staatsblad 1915, No. 693.

Staatsblad 1921, No. 505.

Staatsblad 1927, No. 147.

Arsip:

“Werkloosheid en Geldwezen”, *Stichting tot daadwerkelijke bestrijding van het inflatiegevaar*, No. 11, Juni 1949.

ANRI, Binnenlandsch Bestuur Jilid 1 Huisvwsting in Kamerisjis voor Agenten van Politie, No. 2709, “Arbeidsinspectie en Koeli Werving”, 1914.

ANRI, Algemene Secretarie serie Grote Bundel Besluit 1891-1942, No. 2533, “Grondgebeid en Bevolking: De Vrije Koeliewerving voor de Lampoengsche Districten, 1921-1924”, 1924.

De Handelsbeweging der Buitenbezittingen in 1914 (deel II), Weltevreden: Filiaal Albrecht & Co., 1915.

Departement van Binnenlandsch Bestuur, Particuliere Ondernemingen in Nederlandsch-Indie op Gronden door het Gouvernement Afgestaan in Huur (voor Landbouwdoeleinden) en Erfpacht (1914), Batavia: Landsdrukkerij, 1915.

Erfpachtsperceelen in de Residentie Lampongsche Districten, Batavia: Topografische Inrichting, 1914.

Nota over de Uitoefening van Staatstoezicht op de Werving en Emigratie van Inlanders op Java en Madoera, Batavia: Landsdrukkerij, 1907.

Notulen van de Conferentie met de Hoofden van gewestelijk bestuur in de Buitengewesten, gehouden ten Palaize Koningsplein Weltevreden, op Donderdag 20 Maret 1931, Batavia: Landsdrukkerij, 1932.

R. D. M. Verveek, *Jaarboek van het Mijnwezen in nederlandsch Oost-Indië*, 1880.
Verslag omtrent de Verdere Voorbereiding Eener Hervorming van het Bestuurswezen in Nederlandsch-Indie, Batavia: Landsdrukkerij, 1914.

Surat Kabar:

“De Ramp van Krakatau”, *Het Nieuws van den Dag (2e Blad)*, 9 Oktober 1883.

“Alweer onregelmatigheden bij de koelie-werving”, *De Sumatra Post*, 2 Juli 1904.

“Misbruiken bij de Werving”, *Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, 10 Desember 1908.

“De Nieuwe Wervingsordonnantie”, *Algemeen Handelsblad (2de Blad)*, 13 November 1914.

“De Werving op Java”, *Locomotief*, 27 Juni 1919.

“Nieuwe Lampongiana”, *Sumatra-Bode*, 8 November 1919.

“De Eigen Werving voor Redjosari”, *De Locomotief*, 20 Januari 1920.

“De Vrije Werving van Arbeiders voor Sumatra”, *De Telegraaf*, 2 Februari 1923.

“Werkvolk voor de Buitengewesten Eigen-werving”, *De Locomotief*, 19 Agustus 1926.

“De Arbeidsinspectie in 1926”, *Batavia Nieuwsblad*, 31 Januari 1928.

“Mislukte Vrije Werving”, *Het Nieuws van den Dag*, 5 Oktober 1928.

“Wervingscijfers”, *Soerabaiasch-Handelsblad*, 8 Juni 1929.

“De Koelie-Emigratie en de Slechte Tijden”, *Het Vaderland*, 11 April 1930.

“De Werving van Koelies”, *Het Nieuws van den Dag*, 1 Desember 1930.

“Werving en Vrije Emigratie: Ervaring van de Zusuma in 1930”, *Het Nieuws van Den Dag*, 30 Januari 1931.

“De Werkloosheid en de Arbeidsbeurzen”, *Sumatra-Bode*, 23 November 1931.

“Verdwijnen der poenale sanctie in de buitengewesten 1929-1939”, *Soerabaiasch-Handelsblad*, 19 Juni 1941.

Terbitan Berkala:

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden Kolonien 1902*, ‘s-Gravenhage: Gebr. Belinfante, 1904.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden Kolonien 1910*, 's-Gravenhage: Gebr. Belinfante, 1912.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden Kolonien 1912*, 's-Gravenhage: Gebr. Belinfante, 1914.

Jaarboek van Nederlandsch Indie 1916.

Indisch Verslag 1930.

Indisch Verslag 1931.

Indisch Verslag 1934.

Premie van de Indische Mercur, *Landbouw en Mijnwezen in Nederlandsche Oost-Indie (disalin dari Koloniaal Verslag 1897-1901)*, Amsterdam: J. H. de Bussy, 1898-1902.

Statistisch Jaaroverzicht voor Nederlandsch-Indie 1924.

Statistisch Jaaroverzicht van Nederlandsch-Indie 1925.

Statistisch Jaaroverzicht van Nederlandsch-Indie 1926.

Statistisch Jaaroverzicht van Nederlandsch-Indie 1927.

Statistisch Jaaroverzicht van Nederlandsch-Indie 1928.

Statistisch Jaaroverzicht van Nederlandsch-Indie 1929.

Karya Ilmiah:

Agustin Putri Lestari, “Nirwna Il Yasin, Kehidupan Buruh Perkebunan Teh Kayu Aro Tahun 1925—1943”, dalam *Siginjai: Jurnal Sejarah*, 1(1): 27-38, 2021.

Ahmad Kusworo, “Lampung in the Twentieth Century: The Making of ‘Little Java’” dalam *Pursuing Livelihoods, Imagining Development: Smallholders in Highland Lampung, Indonesia*, ANU Press, 2014.

Allan, F., *Aardrijkskunde van Nederlansch Oost-Indie*. Van Druten & Bleeker, 1870.

Alkema, B., *Arbeidswetgeving in Nederlandsch-Indie, Inzonderheid met het Oog op de Oostkust van Sumatra*, Haarlem: N. V. H. D. Tjeenk Willink & Zoon, 1929.

Altes, W. L. K., “Indonesia: Developments in Real Income”, dalam P. Boomgaard, *Weathering the Storm: The Economies of Southeast Asia in the 1930s Depression*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2000.

Anhar Gonggong et.al., *Sejarah Perlawanan Terhadap Imperialisme dan Kolonialisme di Daerah Lampung*, Jakarta: Proyek Inventarisasi dan Dokumentasi Sejarah Nasional, 1993.

- Anisyah Ramayanti dan Wisnu, “Kehidupan Kuli Perempuan di Perkebunan Tembakau Deli Sumatera Timur Tahun 1870-1930”, dalam *AVATARA, e-Journal Pendidikan Sejarah*, 6(2): 58-67, 2018.
- B. Akob dan T. Junaidi, Malaise dan Pengaruhnya terhadap Gerakan Nasional Indonesia, *Jurnal Seuneubok Lada*, 1(2): 16-30, 2014.
- Bambang Purwanto, “From Dusun to The Market: Native Rubber Cultivation in Southern Sumatra, 1890-1940”, *Disertasi*, University of London, 1992.
- Boeijinga, K. J., *Arbeidswetgeving in Nederlandsch-Indië*, Nieuwe Leidsche Courant, 1926.
- Boogmaard, P. & A. J. Gooszen, *Changing Economy in Indonesia: A Selection of Statistical Source Material from the Early 19th Century up to 1940 (Volume 11: Population Trends 1795-1942)*, Amsterdam: Royal Tropical Institute, 1991.
- Boomgaard, P., “Indonesia: Developments in Real Income”, dalam *Weathering the Storm: The Economies of Southeast Asia in the 1930s Depression*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2000.
- Breman, Jan, “Coolie Labour and Colonial Capitalism in Asia”, dalam *Journal of Agrarian Change*, 1-14, 2022.
- Broersma, R., *Lampongsche Districten*, Batavia: Javasche Boekhandel & Drukkerij, 1916.
- Cohen de Boer, H., “De Jongste beperkingen der Poenale Sanctie in Nederlandsch-Indie”, Ringkasan dari *Economisch-Statistische Berichten* pada Agustus dan September 1931.
- De Bruyn Kops, G. F., *Overzicht van Zuid-Sumatra*, Amsterdam: J. H. de Bussy, 1919.
- Dedi Arman, “Perkebunan Karet dan Kebangkitan Ekonomi di Afdeeling Indragiri Tahun 1920-an”, dalam *Purbawidya: Jurnal Penelitian dan Pengembangan Arkeologi*, 12(1): 32-48, 2023.
- De Kat Angelino, A. D. A., *Staatkundig Beleid en Bestuurszorg in Nederlandsch-Indie (Tweede deel)*, ‘s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1931.
- Departement van Binnenlandsch Bestuur, *Particuliere Ondernemingen in Nederlandsch-Indie op Gronden door het Gouvernement Afgestaan in Huur (voor Landbouwdoeleinden) en Erfpacht (1914)*, Batavia: Landsdrukkerij, 1915.
- Devi Itawan, “Dari Hutan Purba Menjadi Perkebunan: Fotografi, Propaganda Kemakmuran, dan Perubahan Lanskap di Sumatera Timur, 1860an-1930an”, dalam *Jurnal Sejarah* 3(2): 28-48, 2020.

- Dharwis W. U. Yacob, "Implementasi Politik Etis dan Pengaruhnya terhadap Perkembangan Perkebunan Daerah Lampung, 1905-1930", *Skripsi*, Universitas Gadjah Mada, 2005.
- Fruin, R., *Het Arbeidsvraagstuk in Verband met de Noodzakelijke Ontwikkeling der Buitengewesten*, Weltevreden: Albrecht & Co., 1921.
- G. A. Ariwibowo, "Aktivitas Ekonomi dan Perdagangan di Keresidenan Lampung pada Periode 1856 hingga 1930", dalam *Patanjala*, 10(2): 331-346, 2018.
- Gonggrijp, G., *Het Arbeidsvraagstuk in Nederlands-Indie*, 's-Gravenhage: N. V. Uitgevers Maatschappij "Adi-Poestaka", 1925.
- Gordon, A., "Contract Labour in Rubber Plantations: Impact of Smallholders in Colonial South-East Asia", dalam *Economic and Political Weekly*, 36(10): 848-860, 2001.
- H. Hadikusuma dan R. Arifin, *Adat Istiadat Daerah Lampung*, Proyek Pengkajian dan Pembinaan Nilai-nilai Budaya Daerah Lampung, 1985.
- Hayashi, Yoko, "Agencies and Clients: Labour Recruitment in Java, 1870s-1950s", dalam *CLARA Working Paper, No. 14*, 2002.
- Heijting, H. G., *De Koelie-Wetgeving voor de Buitengewesten van Nederlandsch-Indie*, 's-Gravenhage: N.V. Boekhandel & W. P. van Stockum & Zoon, 1925.
- Hekmeijer, F.C., *De Wervingsordonnantie en de Voorschriften tot Hare Uitvoering (Tweede Druk)*, Batavia: G. Kolff & Co., 1919.
- Henny Sulistiawati, "Perkembangan Kolonisasi Penduduk Jawa ke Gedong Tataan, Lampung 1905-1942", *Skripsi*, Universitas Gadjah Mada, 1997.
- Heslinga, J. H., *Europeesche Werkgever en Inlandsche Werknemer*, Magelang: N. V. H. V. Maresch, 1923.
- Hoedt, T. G. E., *Indische Bergcultuurondernemingen Voornamelijk in Zuid-Sumatra: Gegevens en Beschouwingen*, Wageningen: H. Veenman & Zonen, 1930.
- Hooyer, G. B., *De Krijgsgeschiedenis van Nederlandsch-Indie (1811-1894)*, Batavia: G. Kolff & Co., 1895.
- Houden, Vincent J. H. dan J. Thomas Lindblad, *Coolie Labour in Colonial Indonesia: A Study of Labour Relations in the Outer Islands, c. 1900-1940*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1999.

- H. R. Mustafa dan S. Utami, Dari Ekspansi hingga Eksploitasi: Perkembangan Perkebunan Swasta Barat di Way Lima Lampung 1800-1932, *Al-Isnad: Journal of Islamic Civilization History and Humanities*, 3(2): 53-67, 2022.
- Ilham Nur Utomo, “Depresi Ekonomi dan Krisis Kepercayaan Rakyat Terhadap Pemerintah Kolonial 1930-1936”, dalam *Sejarah dan Budaya*, 14(1): 62-75, 2020.
- Junaidi, et.al., “Weaving Hope in Tanah Deli: Life and Healthcare of Plantation Workers in the East Sumatera’s Plantation Belt, 1870-1940”, dalam *Medicina Historica*, 7(2): 1-10, 2023.
- Karsiwan, “Kejayaan Lada Hingga Praktek Perburuhan di Lampung Abad ke XVIII Hingga Abad XX”, dalam *Tsaqofah dan Tarikh: Jurnal Kebudayaan dan Sejarah Islam*, 5(1): 11-22, 2020.
- Kielstra, E. B., *De Vestiging van het Nederlandsche Gezag in den Indischen Archipel*, Haarlem: De Erven F. Bohn, 1920.
- Koning, M. C., *Eerste Zuid-Sumatra Conferentie (Congresonderwerp V): Het Verkeerswezen in Zuid-Sumatra*, Weltevreden: Zuid-Sumatra Landbouw en Nijverheids- Vereeniging, 1919.
- Koster S, dan B. K. Noorman, *Verzameling van de voornaamste Ned.-Indische Wetten, Reglementen en Verordeningen, etc. van belang voor Bestuur, Rechterlijke Mach ten Politie (deel III)*, Semarang: Bureau tot Uitgave van Werken op Politiegebied, 1922/1923.
- Kühr, C. A. H., Eene Proclamatie van Sir Thomas Stamford Raffles aan de Margahoofden der Lampongsche Distrikten, *Bijdragen tot de Taal-, Land-en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, 27(3de Afl), 1879.
- Lindblad, J. T., “Structural Origins of the Economic Depression in Indonesia”, dalam *Weathering the Storm: The Economies of Southeast Asia in the 1930s Depression*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2000.
- Lockard, C. A., “The Javanese as Emigrant: Observations on the Development of Javanese Settlements Overseas”, dalam *Indonesia*, No. 11, 1971.
- M. Halwi Dahlan, “Perpindahan penduduk dalam tiga masa: kolonisasi, kokuminggakari, dan transmigrasi di Provinsi Lampung (1905- 1979)”, dalam *Patanjala: Journal of Historical and Cultural Research*, 6(3): 335-348, 2014.
- M. Vierhout, *Het Arbeidsvraagstuk in Verband met de Noodzakelijke Ontwikkeling der Buitengewesten*, Weltevreden: Albrecht & Co., 1921.
- Mubyarto, et.al., *Tanah dan Tenaga Kerja Perkebunan: Kajian Sosial Ekonomi*, Yogyakarta: Aditya Media, 1992.

- Noer Fauzi, *Petani dan Penguasa: Dinamika Perjalanan Politik Agraria Indonesia*, Yogyakarta: INSIST, KPA, dan Pustaka Pelajar, 1999.
- Renville Siagian, *182 Tahun Perkebunan di Indonesia (1830-2012)*, Yogyakarta: Yayasan Cempaka Kencana, 2013.
- Scheltema, A. M. P. A., *Eenige Gegevens Betreffende den Economischen Toestand in de Regentschappen, van waar in 1928 de Meeste Contract-Koelies Vertrokken*, Weltevreden: G. Kolff & Co., 1929.
- Septi Utami, “Mengadu Nasib di Tanah Perantauan: Kondisi Sosial Ekonomi Buruh Perkebunan di Way Lima, Lampung (1892-1932)”, *Disertasi*, Universitas Gadjah Mada, 2015.
- Sevin, O., “Histoire et Peuplement” dalam M. Pain (ed.), *Transmigration et Spontanees en Indonesia: Propinsi Lampung*, Departemen Transmigrasi dan ORSTOM, 1989.
- Slingenberg, J., *De Staatsinrichting van Nederl.-Indie: Kortelijk Toegelicht Vooral met het oog op de Agrarische en de Arbeidswetgeving*, Haarlem: H. D. Tjeenk Willink & Zoon, 1924.
- Soegijanto Padmo, “Depresi 1930-an dan Dampaknya terhadap Hindia Belanda”, dalam *Humaniora* (2), 1991.
- Steck, F. G., “Topographische en Geographische Beschrijving der Lampongsche Distrikten”, dalam *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, 1862.
- Stibbe, D. G., *Voordracht over Werving van Contract-Koelies op Java*, Amsterdam: J. H. de Bussy, 1912.
- Stibbe, D. G., “Indie Onder de Wereldcrisis”, dalam *Nederlands Indie: Land en Volk Geschiedenis en Bestuur Bedrijf en Samenleving*, Amsterdam: N. V. Uitgevers-Maatschappij “Elsevier”, 1934.
- Stoler, Ann Laura, *Capitalism and Confrontation in Sumatera’s Plantation Belt, 1870-1979*, University of Michigan, 1995.
- Syaib Ahmed dan Maureen de Silva, “Sejarah Perburuhan: Sistem Perekrutan Buruh di Borneo Utara 1881-1941”, dalam *Jurnal Borneo Akhailogia*, 6(1): 91-105, 2021.
- Teeuwen, Daniëlle, *Plantation Women and Children: Recruitment Policies, Wages and Working Conditions of Javanese Contract Labourers in Sumatera, c. 1870-1940*, *TSEG-The Low Countries Journal of Social and Economic History*, 19(1): 7-36, 2022.

- Van Blankenstein, M., *De Poenale Sanctie in de Practijk*, Rotterdam: N. V. Nijgh & van Ditmar's Uitg.-Mij, 1929.
- Vandenbosch, Amry, "Colonial Labor Problems: The Labor Contract With Penal Sanction in the Dutch East Indies", dalam *Pacific Affairs*, 4(4): 318-324, 1931.
- Van der Lith, P. A., *Encyclopedie Van Nederlandsch-Indie (Tweede Deel: Haai Myzomela)*, KIT Royal Tropical Institute, 1896-1905.
- Van Sandick, J. C. F., *Eerste Zuid-Sumatra Conferentie (Congresponderwerp Va): De Spoorwegpolitiek*, Zuid-Sumatra Landbouw- en Nijverheidsvereniging, 1919.
- Verbeek, R. D. M., *Topographische en Geologische Beshrijving van Zuid-Sumatra*, 1881.
- Veth, Pieter Johannes, *Woordenboek van Nederlandsch Indie (Tweede deel: K-Q)*, Amsterdam: P. N. Van Kampen, 1863.
- Wellan, J. W. J., *Zuid-Sumatra: Economisch Overzicht van de Gewesten (Djambi, Palembang, de Lampoengsche Districten, en Benkoelen)*, Wageningen: H. Veenman & Zonen, 1932.
- Widyanarto Wibowo, "Migran Jawa dalam Sejarah Perkembangan Ekonomi Daerah Perintis Penghasil Padi di Karesidenan Lampung 1905-1941", *Skripsi*, Universitas Gadjah Mada, 2005.
- Windari, "Karet dan Perubahan Sosial Ekonomi Petani di Karesidenan Palembang Tahun 1921-1930", dalam *Jurnal Prodi Ilmu Sejarah*, 4(2), 2019.
- Y. Perdana, et.al, "The Plantation in Lampongsche District in the XIX-XX century", dalam *3rd Universitas Lampung International Conference on Social Sciences (ULICoSS 2022)*, Atlantis Press, 2023.
- Yuli Kristian, Politik Ekonomi Belanda terhadap Lampung pada Tahun 1800-1942, *Tesis*, Magister Sejarah dan Kebudayaan Islam, UIN Syarif Hidayatullah, 2019.